

Державний вищий навчальний заклад
«Запорізький Національний університет»
Міністерства освіти і науки України

Індивідуальна робота
з дисципліни
Цивільне та торгівельне право зарубіжних країн
на тему:
«ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН».

Виконала студентка
юридичного факультету
групи 7.34114-1
Гаман Юлія

Запоріжжя
2014

ЗМІСТ

1. Поняття та види зобов'язань у континентальній та англо-американській цивільно-правових системах
2. Множинність та зміна осіб у зобов'язаннях.
3. Зміст і виконання зобов'язань у зарубіжних цивільно-правових системах
4. Юридичні наслідки невиконання зобов'язання чи виконання його з порушенням умов
5. Способи забезпечення виконання зобов'язань у цивільному та торговому праві зарубіжних країн
6. Зобов'язання із заподіяння шкоди в праві ФРН, Франції, Англії та США
7. Компенсація моральної шкоди в праві зарубіжних країн
8. Список використаної літератури

1. Поняття та види зобов'язань у континентальній та англо-американській цивільно-правових системах

Романо-германська цивільно-правова система

У романо-германській правовій системі зобов'язальне право є одним із фундаментальних інститутів, тоді як в англо-американському праві не існує аналогів навіть самого терміна «зобов'язання» і, звісно, не можна говорити про існування чітко окресленого інституту зобов'язального права.

У країнах кодифікованого цивільного права зобов'язання регулюються спеціальними статтями (параграфами) цивільних кодексів, об'єднаними в певних структурних підрозділах. Так, у НЦК право зобов'язальних відносин регламентується книгою 2 «Зобов'язальне право», яка охоплює приписи загального характеру, зокрема норми про зміст зобов'язань, загальні положення про договори, припинення зобов'язань, уступку вимоги та переведення боргу, множинність боржників і кредиторів, а також положення щодо окремих видів договірних і недоговірних зобов'язань. Діють також спеціальні закони щодо окремих видів зобов'язань.

Слід мати на увазі, що приписи зобов'язального права, які розміщені в НЦК, розраховані насамперед на звичайних громадян, хоча можуть субсидіарно застосовуватися і щодо підприємницьких відносин, які більшою мірою регулюються НТК та іншими законами.

Французький ЦК не встановлює загальних принципів чи норм, які б застосовувалися до всіх зобов'язань, незалежно від їх виду [1].

У континентальній правовій системі зобов'язання розглядається як обов'язок особи (боржника) надати дещо іншій особі (кредитору), вчинити або утриматися від вчинення певних дій в інтересах останнього. Згідно з положеннями НЦК зобов'язання — це правовідношення, в якому кредитор має право вимагати від боржника виконання дій, які реалізують обов'язок, або утримання від виконання певної дії. У німецькій юридичній літературі зобов'язання розглядається також і в широкому розумінні, як переважно двосторонні відносні правовідносини, які зазвичай мають тривалий характер і полягають в обов'язку виконання (боржником) та можливості застосування примусу до виконання (кредитором) певних дій.

У будь-якому разі за німецькою доктриною, основу зобов'язальних правовідносин становлять «заборговані» (взяті на себе боржником) послуги, тобто те, що він зобов'язаний виконати, а тому мусить перетерплювати підвищену увагу до нього з боку кредитора; до них безпосередньо прилягає обов'язок відшкодування шкоди.

У Франції Цивільний кодекс не дає легального тлумачення поняття «зобов'язання», а доктрина, виходячи з поняття договору, визначає його як правовий зв'язок, у якому одна особа зобов'язується стосовно іншої до певного надання, вчинення дії чи утримання від певних дій [1].

У континентальному праві основним завданням зобов'язального права вважається регулювання відносин цивільно-правового обігу [2]:

надання речей (купівля-продаж, обмін, дарування),

«тривале» надання речей (найм, оренда),

надання послуг у широкому розумінні (трудовий договір, підряд, туризм, страхування та ін.).

Зобов'язальні приписи містяться й в корпоративному праві; воно виконує функції захисту прав особистості та майнових благ, встановлює передумови відповідальності, порядок компенсації у випадку безпідставного збагачення та ін. Вважається, що найбільш наочно значення зобов'язального права розкривається в орієнтовному переліку видів зобов'язань, під час сприйняття якого слід враховувати особливості цивільно-правової доктрини та судової практики.

Класифікація зобов'язань у різних правових системах і в різних країнах має свої особливості, які обумовлені специфікою розвитку доктрини та судової практики [2].

У праві Німеччини найбільш загальним є поділ зобов'язань за підставами виникнення:

а) із угод (договірні);

б) переддоговірні (виникають внаслідок взаємодії договірного відношення з соціальним контактом) і квазідоговірні (з відносин, схожих із договірними);

в) із закону (виникають із ведення справ без доручення, безпідставного збагачення, незаконних дій (деліктні), утримання, спадкування тощо).

Французьке право розрізняє зобов'язання:

а) договірні (виникають із договорів)

б) недоговірні (виникають із делікту, квазіделікту, квазідоговору, закону)

Квазідоговірні зобов'язання виникають між особами, які не укладали ніяких угод, однак вони перебувають у відносинах, схожих з договірними (ведення чужих справ без доручення, безпідставне збагачення та ін.). Квазідоговорами є дії однієї особи, що вчиняються з її власної волі від імені іншої, з яких виникають обов'язки перед третіми особами. Квазіделіктними є зобов'язання, які виникли внаслідок ненавмисного заподіяння шкоди (недбалості чи необережності), оскільки деліктними за французьким цивільним правом є лише навмисні дії заподіювача шкоди.

Англо-американська цивільно-правова система

У праві Англії та США проблеми зобов'язальних правовідносин врегульовуються судовим прецедентом і судовою практикою та завжди розглядаються у зв'язку з договором чи деліктом. Однак ні в доктрині, ні в судовій практиці такі правовідносини не порівнюються для виявлення загальних властивостей чи принципів. У доктрині англо-американського права є спроби сформулювати поняття зобов'язального права, однак, як вже зазначалося, виключно стосовно або договорів, або деліктів.

Учасниками зобов'язань є дві сторони:

кредитор (має право вимагати виконання або утримання від вчинення певної дії)

боржник (зобов'язаний виконати або не вчиняти певні дії)

Кожна сторона в зобов'язанні може бути представлена як однією, так і кількома особами, права та обов'язки між якими можуть розподілятися по-різному залежно від змісту зобов'язання. Учасником таких правовідносин можуть бути треті особи, які одержують за зобов'язанням право вимагати від боржника виконання передбаченої зобов'язанням дії нарівні з кредитором.

У праві Англії та США не існує системного підходу до класифікації зобов'язань, оскільки немає законодавства, яке б визначало загальні принципи й систему підстав виникнення зобов'язань. У доктрині наводяться класифікації, які мають суто науковий характер. Найпоширенішою є класифікація, яка передбачає такі підстави їх виникнення [2]:

а) договір;

б) делікт;

в) квазідоговір;

г) інші підстави.

Юридична наука в усіх правових системах розглядає класифікацію зобов'язань і за іншими критеріями: за змістом, предметом, характером поведінки боржника тощо [2].

Так,
розрізняють
зобов'язання:

1) подільні
(можуть
виконуватися
частинами)
2) неподільні
(виконуються
тільки повністю);

предметом яких є:
1) замінні (родові)
2) незамінні (індивідуально-
визначені) речі;

1) позитивні (боржник має
вчинити якусь дію)
2) негативні (має утриматися від
вчинення певних дій);

1) альтернативні (боржник має право на власний
розсуд виконати одну з кількох заздалегідь
погоджених дій)
2) факультативні (у разі неможливості виконання
основної дії боржник має право замінити її на
іншу, заздалегідь обумовлену дію);

1) захищені позовом,
або так звані «одягнені»,
(можуть бути виконані в
примусовому порядку)
2) незахищені позовом,
або так звані «голі»,
зобов'язання (не
можуть захищатися
позовом, тобто не
можуть бути виконані в
примусовому порядку,
їх дійсність залежить від
добровільного визнання
їх боржником, а їх
виконання є
правомірною дією).

2. Множинність та зміна осіб у зобов'язаннях.

Припинення зобов'язань

Право всіх країн допускає можливість участі в зобов'язанні на стороні боржника чи кредитора (або обох) двох і більше осіб. Такі зобов'язання розглядаються як зобов'язання з множинністю осіб у всіх правових системах, однак підхід до їх регулювання в романо-германському й англо-американському праві принципово відрізняється.

За континентальним правом такі зобов'язання можуть бути дольовими, солідарними або спільними[1]. У дольових зобов'язаннях кожен із співкредиторів має право пред'явити вимогу в межах належної йому заздалегідь визначеної частки; кожен зі співборжників самостійно відповідає (виконує зобов'язання) в межах його заздалегідь визначеної частки. Належне виконання певної частини зобов'язання одним боржником звільняє його від обов'язку, однак не припиняє дії зобов'язання для інших боржників.

За англо-американським правом кілька кредиторів можуть виступати як спільні (виступають як єдиний кредитор, вимога має виходити від усіх одночасно), або як окремі. Кілька боржників можуть бути зобов'язаними спільно, окремо або спільно й окремо. У разі спільного зобов'язання існує єдине зобов'язання для всіх, кожен відповідає за все зобов'язання в цілому. Судове рішення може бути винесене тільки одразу щодо всіх боржників, однак кредитор має право виконати таке рішення за рахунок майна одного зі співборжників. Якщо кредитор звільнив від зобов'язання одного з боржників, то інші також вважаються вільними від цього зобов'язання [3].

Правом усіх країн допускається зміна осіб у зобов'язаннях. Зміна кредитора — цесія (відступлення права вимоги) здійснюється в німецькому праві на основі договору між кредитором (цедентом) і третьою особою (цесіонарієм) про передачу останньому права вимоги до боржника. Для відступлення права вимоги не потрібна згода боржника (за винятком випадків, коли особа кредитора має істотне значення для виконання), однак він має бути попереджений. З моменту попередження боржника договір про цесію набуває юридичної сили для третіх осіб і боржника. Угода про цесію може бути як платною, так і безоплатною. До нового кредитора переходить увесь комплекс прав щодо даного зобов'язання, який належав цедентові; обов'язки боржника не змінюються.

Переведення боргу (зміна боржника в зобов'язанні) може здійснюватися на основі договору або між кредитором і новим боржником (третьою особою), або між третьою особою (новим боржником) і первісним боржником. У першому випадку третя особа бере на себе обов'язки боржника, а останній повідомляється про укладення відповідної угоди. Кредитор втрачає право вимагати виконання від первісного боржника. У другому випадку для переведення боргу необхідна згода кредитора, який одержує право вимагати виконання зобов'язання від третьої особи й втрачає його стосовно первісного боржника.

Деяко відрізняється переведення боргу у французькому та англо-американському праві. За ФЦК зміна боржника здійснюється шляхом делегації : на місці старого зобов'язання виникає нове, юридично не пов'язане з попереднім, а кредитор заявляє, що звільняє попереднього боржника від зобов'язання (повна делегація). Якщо кредитор не робить такої заяви, то попередній боржник залишається зобов'язаним до моменту повного виконання вимоги кредитора (неповна делегація) [2].

В англо-американському праві виділяють два види цесії [2]:

Права, які є предметом відступлення, поділяють на такі, що передаються, та такі, що не передаються. Не можуть передаватися будь-які права, якщо їх передача суттєво змінює обов'язки боржника або ступінь ризику боржника, або можливості досягнення взаємного виконання зобов'язання, або суперечить публічному порядку, або вони є невід'ємними від особистості кредитора. Як правило, відступлення права (цесія) є оплатною угодою.

остаточне відступлення прав (вимоги)

відступлення прав як способу забезпечення зобов'язання, тобто тимчасово, до погашення забезпеченого зобов'язання.

Припинення зобов'язання означає, що припиняються права й обов'язки його учасників: кредитор не має права звертати вимоги до боржника, а останній звільняється від будь-яких обов'язків щодо кредитора, які ґрунтувалися на даному зобов'язанні.

Зобов'язання припиняються в такі способи [2]:

- належним виконанням відповідно до вимог закону умов договору та звичаїв ділового обороту; в англо-американському праві як аналогічна форма існує також поняття наданого звіту (про повну оплату боржником кінцевої суми та прийняття її, якщо є відповідна угода про кінцеві розрахунки та відкривався поточний рахунок);
- внаслідок недійсності зобов'язання (відносно недійсні — дійсність яких може бути оспорена в суді);
- внаслідок неможливості виконання (через обставини, за які боржник не відповідає та які настали після виникнення зобов'язання; в англо-американському праві — у тому числі, економічна неможливість у разі різкого підвищення вартості виконання зобов'язання внаслідок непереборної сили, смерті чи недієздатності боржника);
- внаслідок випадкової загибелі речі, що визначена індивідуальними ознаками (за відсутності вини сторін, якщо річ є єдиним предметом зобов'язання);
- зі смертю боржника або кредитора, якщо зобов'язання безпосередньо пов'язане з особою одного з них;
- зарахуванням зустрічних, взаємних, однорідних вимог, строк яких настав; (якщо вимоги різні за обсягом, то припиняється тільки менше за обсягом зобов'язання; інше зберігається в частині, яка перевищує зараховану вимогу); здійснюється на основі угоди сторін (Англія, США) чи однієї зі сторін (ФРН); чи на основі закону (Франція);
- внаслідок новації (встановлення нового за змістом зобов'язання замість попереднього, яке припиняє свою дію); в англо-американському праві як різновид новації існує інститут поглинання (merger): те ж саме зобов'язання набуває нової правової, більш гарантованої форми (наприклад письмової натомість усної), а також сурогатний (замінений) договір;
- складенням боргу — звільнення боржника кредитором (відмова кредитора): кредитор визнає, що зобов'язань у боржника більше не існує, або укладається угода між боржником і кредитором щодо звільнення від зобов'язання;
- у результаті збігу обов'язку й вимоги (боржника й кредитора) в одній особі;
- з настанням скасувальної умови (договір укладений під скасувальною умовою та в разі настання такої умови втрачає чинність (припиняється зобов'язання))

3. Зміст і виконання зобов'язань у зарубіжних цивільно-правових системах

Проблема змісту зобов'язань розглядається в усіх правових системах і пов'язана, насамперед, з визначеністю (конкретністю) зобов'язання та його належним виконанням. Зміст зобов'язання відображає що, яким способом, де, коли і кому боржник повинен надати (виконати). У доктрині, часом, зміст зобов'язань розкривається через тлумачення обов'язку (обов'язків) боржника: те, що він повинен виконати, а тому його дії становлять зміст зобов'язання. Отже, зміст зобов'язання майже ототожнюється з предметом, хоча останній також розглядається доктриною, переважно, у зв'язку з виконанням або тлумаченням зобов'язання.

Зміст обов'язків боржника, тобто і зобов'язання в цілому, визначається договором і законом (прецедентом). Однак норми закону в усіх правових системах, якщо він є джерелом зобов'язального права, у цих питаннях є диспозитивними; зміст зобов'язання залежить насамперед від угоди сторін. Юридична наука й практика визначають вимоги щодо змісту зобов'язань (характеристики обов'язків боржника): вони мають бути максимально конкретизовані та явні (оскільки передбачається можливість існування прихованих (не явних) обов'язків) [3].

У німецькому праві в основу тлумачення покладено волю сторін, свободу договору й приписи законів. Спеціальні правила тлумачення змісту зобов'язання закріплено в Законі про регулювання права загальних умов угод: нормою є угода сторін, відсутність якої може свідчити про відсутність зобов'язання; якщо відсутня угода, слід орієнтуватися на звичаєвості, тобто вчиняти за загальноприйнятими правилами; тлумачення формулювань, у яких висловлено зміст зобов'язання, здійснюється за правилами НЦК і з урахуванням здорового глузду та принципу справедливості. У німецькому праві на тлумачення змісту зобов'язань впливають також такі поняття (принципи), як «добра воля», «добропорядність», «віра», «довіра». Відповідний параграф НЦК закріплює правило про те, що боржник зобов'язаний здійснити свої обов'язки (виконати дії) у такий спосіб, як того вимагає добросовісність з урахуванням добропорядних правил обороту, за довірою і надійністю.

У французькому праві зміст зобов'язання визначається волею сторін (що виражена у відповідних формулюваннях, які тлумачаться як буквально, так і в контексті), а також усіма наслідками, які пов'язані з самою природою зобов'язальних правовідносин і впливають із законів, звичаєвостей і справедливості.

В англо-американській правовій системі підходи до тлумачення змісту зобов'язань (що виникають з договору) більш формальні, особливо, якщо вони виникають на основі письмового договору.

У такому разі звертається увага насамперед на загальноприйнятий буквальний зміст слів і словосполучень, визначення й пояснення певних понять, які містяться в законодавчих актах, судових прецедентах, а також враховуються існуючі звичаї та торгові звичаєвості. У цій цивільно-правовій системі прийнято поділ умов змісту договору на істотні (у разі їх порушення інша сторона може відмовитися від договору) та прості (у разі їх порушення інша сторона може претендувати лише на компенсацію збитків).

На випадок виявлення питань, які не врегульовані сторонами в договорі, існує поняття умов договору, які припускаються.

Виконання зобов'язання, як вже зазначалося, підпорядковується й загальним правилам, які закріплені в законах (Німецькому ЦК, Французькому ЦК та ін.). У французькому та німецькому праві меншою чи більшою мірою відомий принцип виконання зобов'язання в натурі, якому повинна надаватися перевага як у межах правомірної поведінки учасників, так і в разі примусового виконання обов'язку боржником. Виконання має здійснюватися добросовісно, у точній відповідності з його змістом за всіма умовами, з урахуванням звичаїв цивільного обороту. Основні вимоги щодо виконання боржником зобов'язання стосуються суб'єктів, строків, місця, обсягу, способу (якості) виконання.

Зобов'язання може бути виконане боржником особисто або за його дорученням третьою особою, якщо особистість боржника, його індивідуальні риси (знання, досвід, вміння, хист) не мають істотного значення. Разом з тим, кредитор має право заперечувати виконання третьою особою. Зобов'язання має бути виконане кредитором особисто або уповноваженій ним особі, яка за вимогою боржника зобов'язана видати документ, що підтверджує факт прийняття виконання [4].

Строки виконання зобов'язання

Строки виконання зобов'язання визначаються угодою сторін, законом або звичаєм. За континентальним правом, якщо строк не встановлюється, то боржник вправі здійснити виконання негайно, а кредитор вправі вимагати від боржника негайного виконання. Якщо строк встановлений, то кредитор не може вимагати від боржника дострокового виконання. Боржник може виконати зобов'язання до закінчення строку, однак на це має бути згода кредитора, за винятком випадків, коли строк встановлюється виключно в інтересах боржника. Таке правило притаманне праву Німеччини, у якому розрізняють строки «на стороні кредитора» (він має право вимагати виконання) і строки «на стороні боржника» (має право вимагати прийняття виконання), які в деяких випадках можуть не збігатися. Боржник, який затримав виконання, вважається таким, що прострочив, лише за умови, якщо з боку кредитора надходило нагадування, за винятком випадків, коли інше встановлено договором, або зобов'язання за змістом могло бути виконане лише в певні строки, а за НЦК також, якщо строк виконання визначений календарною датою [2].

Місце виконання зобов'язання

Місце виконання має бути визначене у самому зобов'язанні або ж може впливати із його суті. У романо-германському праві якщо місце виконання не визначене сторонами або не зрозуміле з самої суті правовідносин, то ним є місце проживання боржника (ФЦК, НЦК) або місце його підприємницької діяльності (НЦК); якщо ж обов'язком є сплата грошової суми — місце проживання кредитора (НЦК). В англо-американській цивільно-правовій системі для всіх договірних відносин діє правило, згідно з яким належним місцем виконання боржником обов'язку є місце проживання (місцезнаходження юридичної особи) кредитора. Виняток встановлено для договору купівлі-продажу — місце проживання (місцезнаходження юридичної особи) продавця (англійський закон про продаж товарів; ЄТК США) [2].

4. Юридичні наслідки невиконання зобов'язання чи виконання його з порушенням умов

У разі невиконання своїх обов'язків, визначених у законі або договорі, або іншого порушення боржником умов договору настають не вигідні для нього наслідки, що виражаються у примушенні його виконати покладені на нього обов'язки в натурі та (або) стягненні з нього певної грошової компенсації.

Виконання обов'язку в натурі означає вчинення саме тих дій, які боржник зобов'язаний був виконати на основі договору або внаслідок заподіяння шкоди: передати майно, сплатити гроші, надати послугу, відновити ушкоджене майно, замінити річ і ін. Безумовно, такий спосіб захисту інтересів кредитора може застосовуватися у випадках, коли обов'язком боржника є вчинення позитивних дій, і неприйнятний для зобов'язань, змістом яких є утримання від певної дії.

У доктрині та судовій практиці зарубіжних країн щодо вирішення проблеми юридичних наслідків невиконання чи неналежного виконання зобов'язання сформувався протилежні підходи. За правом країн континентальної правової сім'ї обов'язок виконати зобов'язання в натурі є основним, а вимога щодо грошової компенсації збитків, як суто майнова санкція, розглядається як другорядна.

Принцип виконання зобов'язання в натурі знайшов досить категоричне закріплення в нормах НЦК стосовно договірних і деліктних зобов'язань, які розглядають відшкодування збитків як винятковий захід, встановлений на випадок, якщо виконання в натурі виявиться неможливим або недостатнім для повного відновлення інтересів кредитора.

Умовами настання цивільно-правової відповідальності для всіх країн є наявність таких елементів: шкода, протиправність діяння, яке спричинило шкоду, причинний зв'язок між діянням і шкодою, вина заподіювача шкоди [2].

ШКОДА

причинний зв'язок між діянням і шкодою, вина заподіювача шкоди

протиправність діяння, яке спричинило шкоду

вина заподіювача шкоди

У доктрині розроблено класифікацію збитків та шкоди за різними підставами

за змістом втрат:

майнова шкода — виявляється в зменшенні майна кредитора; немайнова (моральна) шкода — виявляється в ушкодженні психологічного (душевного) статусу особи, спричиненні страждань, переживань, утрат немайнового характеру (у договірних відносинах, як правило, не відшкодовуються, а лише в деліктних);

за способом

виникнення: прямі збитки — є наслідком безпосередніх дій боржника; непрямі або «віддалені» збитки — є наслідком складних юридичних фактів (дій боржника та третіх осіб або зовсім інших обставин) і не підлягають відшкодуванню;

за характером

порушення
зобов'язань: компенсаторні збитки — стягуються натомість виконання зобов'язання й виключають примусове його виконання в натурі; мораторні збитки — стягуються за прострочення виконання; присуджуються поряд із примусовим виконанням зобов'язання в натурі;

за способом
обчислення:

конкретні збитки — дійсні збитки, яких зазнала сторона за договором, розмір яких слід довести; абстрактні збитки — стягуються незалежно від фактичних збитків і обчислюються як різниця між договірною та ринковою ціною товару.

В англо-американському праві існують також такі види збитків:

- номінальні збитки (номінальна шкода) — це символічна сума, яка стягується з боржника на користь кредитора для підтвердження формального права останнього у випадках, коли фактичних збитків не настало;
- збитки на підставі «оманливої» довіри (reliance damages) — сума, яку кредитор розумно витратив, сподіваючись на належне виконання договору; вони не можуть перевищувати передбачуваних збитків; як правило, застосовуються, якщо позивач не в змозі довести розмір передбачуваних збитків;
- каральні збитки (punitive damages, exemplary damages) — обчислюються виходячи не з обсягу завданих кредитором збитків, а з необхідності покарати за порушення договору у випадках, коли поведінка боржника містить обман (fraud) або злий умисел (malice), або якщо порушення договору становить самостійний делікт;
- загальні збитки (general damages) — які є природним наслідком порушення даного договору та не потребують доказів від позивача;
- особливі збитки (special damages) — які випливають з особливих фактів чи ситуацій і потребують достовірних доказів; щодо упущеної вигоди позивач повинен довести, що вона передбачалася.

Доктрина розглядає такі форми вини боржника:

умисел, який, безумовно, спричиняє відповідальність, зокрема можливість стягнення непрямих збитків;

недбалість (вважається грубою виною), за якої боржник не виявляє звичайної обережності, притаманної поміркованій людині;

необережність (вважається легкою виною; термін застосовується в безоплатних угодах) — боржник не виявляє турботливості, яка властива йому в особистих справах

Обставини, за яких боржник звільняється від відповідальності:

- випадкова загибель предмета договору, що є індивідуально-визначеною річчю;
- смерть чи хвороба боржника за договором, в якому його особистість має істотне значення;
- зміни в праві (законодавстві), що створюють неможливість виконання;
- суттєві зміни зовнішніх економічних обставин, що роблять виконання вкрай не вигідним для боржника;
- втрата сенсу договору («даремність» договору) — радикальні зміни обставин, які скасовують саму основу договору та які сталися незалежно від волі сторін після укладення договору;
- (у праві США прийнято вузке тлумачення теорії «даремності» договору як втрати цілі, задля якої він укладався);
- нездійсненність виконання — настання обставин, відсутність яких була основною передумовою укладення договору (розглядається в праві США).

5. Способи забезпечення виконання зобов'язань у цивільному та торговому праві зарубіжних країн

У більшості країн основними засобами забезпечення зобов'язань є завдаток, неустойка, порука, гарантія, застава, утримання. Доктрина деяких країн відносить до них також страхування комерційних ризиків, акредитив, вексель, чек, резервування права власності, платіж до відвантаження товару, факторинг і т. ін.

Завдаток

Завдаток (earnest, arrhes, Draufgabe) за правом усіх країн — це грошова сума, що видається однією стороною в рахунок належних із неї за договором платежів іншій стороні для підтвердження факту існування договору та забезпечення його виконання.

За правом Франції, якщо сторона, що дала задаток, не виконає умови договору, то вона втрачає його. Якщо за невиконання договору відповідальна сторона, що одержала завдаток, вона зобов'язана повернути його іншій стороні в подвійному розмірі. Відповідно до французького цивільного права задаток, окрім виконання вищевказаних функцій, відіграє також роль відступного: особа, що дала задаток, може вільно відмовитися від виконання свого зобов'язання з єдиним наслідком — втратою завдатку, без стягнення збитків. За правом ФРН і багатьох інших країн завдаток не може виконувати роль відступного, тому він не виключає відшкодування тієї суми збитків, що не покрита завдатком. За німецьким та англо-американським правом незалежно від причин невиконання договору сторона, яка одержала завдаток, повертає його в тому ж розмірі; збитки, яких зазнала одна зі сторін у такому випадку, мають відшкодуватися. Цей засіб забезпечення виконання зобов'язань застосовується в основному по договорах між громадянами або за їх участі.

Неустойка

Неустойка (penalty, clause penale, vertragsstrafe) є одним з найбільш поширених способів забезпечення зобов'язань країн континентального права. Вона визначається як грошова сума або інша передбачена договором майнова цінність, яку боржник зобов'язується передати кредиторіві в разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язання (ст. 1226 ФЦК, пар.339 НЦК). Вважається, що основним призначенням неустойки є погашення збитків і звільнення кредитора від обов'язку доводити їх розмір. Неустойка має додатковий (акцесорний) характер і повністю залежить від долі основного зобов'язання. Якщо основна вимога, яка забезпечена неустойкою, визнається недійсною, то недійсною визнається й угода про неустойку.

У більшості зарубіжних цивільно-правових систем якщо неустойка встановлена на випадок невиконання зобов'язання, то вона має альтернативний характер: кредитор вправі вимагати або виконання зобов'язання в натурі або сплати неустойки (ст. 1229 ФЦК, пар. 340 НЦК). Якщо неустойка встановлена на випадок неналежного виконання боржником своїх обов'язків, то вона є кумулятивною: кредитор може вимагати і сплати неустойки, і виконання зобов'язання.

Порука

Порука (suretyship, guarantee, le cautionnement, Burgshaft) за загальним правилом являє собою договір, за яким одна особа (поручитель) бере на себе відповідальність перед кредитором за виконання боржником зобов'язання в повному обсязі або в певній частині. Порука має акцесорний характер і залежить від долі основного зобов'язання. Зобов'язання поручителя не може бути більшим за обсягом, аніж зобов'язання основного боржника, проте воно може бути менш обтяжливим і може стосуватися частини боргу. Вимога до поручителя може бути пред'явлена кредитором не раніше строку виконання основного зобов'язання. Порука видається на строк виконання зобов'язання.

Порука може бути простою і солідарною.

За простої поруки відповідальність поручителя є субсидіарною, тобто додатковою: кредитор повинен спочатку звернутися з вимогою до основного боржника; у разі неможливості стягнення заборгованості з основного боржника кредитор може пред'явити вимоги до поручителя.

За солідарної поруки кредитор може в разі невиконання зобов'язання основним боржником, пред'явити вимогу про оплату боргу безпосередньо до поручителя або до боржника й поручителя одночасно.

Гарантія

Гарантія також розглядається як один із дієвих способів забезпечення виконання зобов'язань у праві зарубіжних країн і тлумачиться як письмове зобов'язання гаранта (поручителя) сплатити бенефіціанту (кредитору) принципала (боржника) певну грошову суму протягом певного терміну.

У практиці зарубіжних країн використовуються три основні види банківських гарантій відповідно до їхніх цілей:

- гарантії в тендерній торгівлі (гарантується відшкодування збитків у зв'язку з відмовою постачальника виконати замовлення організації, що оголосила торги);

- контрактні гарантії;

- гарантії під авансові платежі (забезпечують покупцю повернення авансу, сплаченого ним продавцеві під виконання контракту, у разі невиконання останнім своїх зобов'язань).

Застава

Застава в усіх зарубіжних цивільно-правових системах розглядається як одна з основних форм забезпечення виконання зобов'язань, що має речово-правовий характер. За загальним визначенням застава є договором, відповідно до якого боржник передає кредитору будь-яке майно для забезпечення свого боргу. Заставадавцем може бути як сам боржник, так і третя особа. У разі невиконання боржником зобов'язання, забезпеченого заставою, кредитор не вправі вважати закладену річ об'єктом свого права власності без виконання визначених законом формальностей; він має звернутися до компетентних органів (суду), які за встановленою процедурою реалізують предмет застави й від виручених коштів кредитор погашає свої вимоги до боржника. Кредитор, вимоги якого забезпечені заставою, має переважне право перед іншими кредиторами на задоволення своїх вимог із вартості закладеного майна. Проте, якщо та сама річ є запорукою, що забезпечує вимоги декількох кредиторів, черговість задоволення їхніх вимог визначається моментами укладення договору застави кожним кредитором.

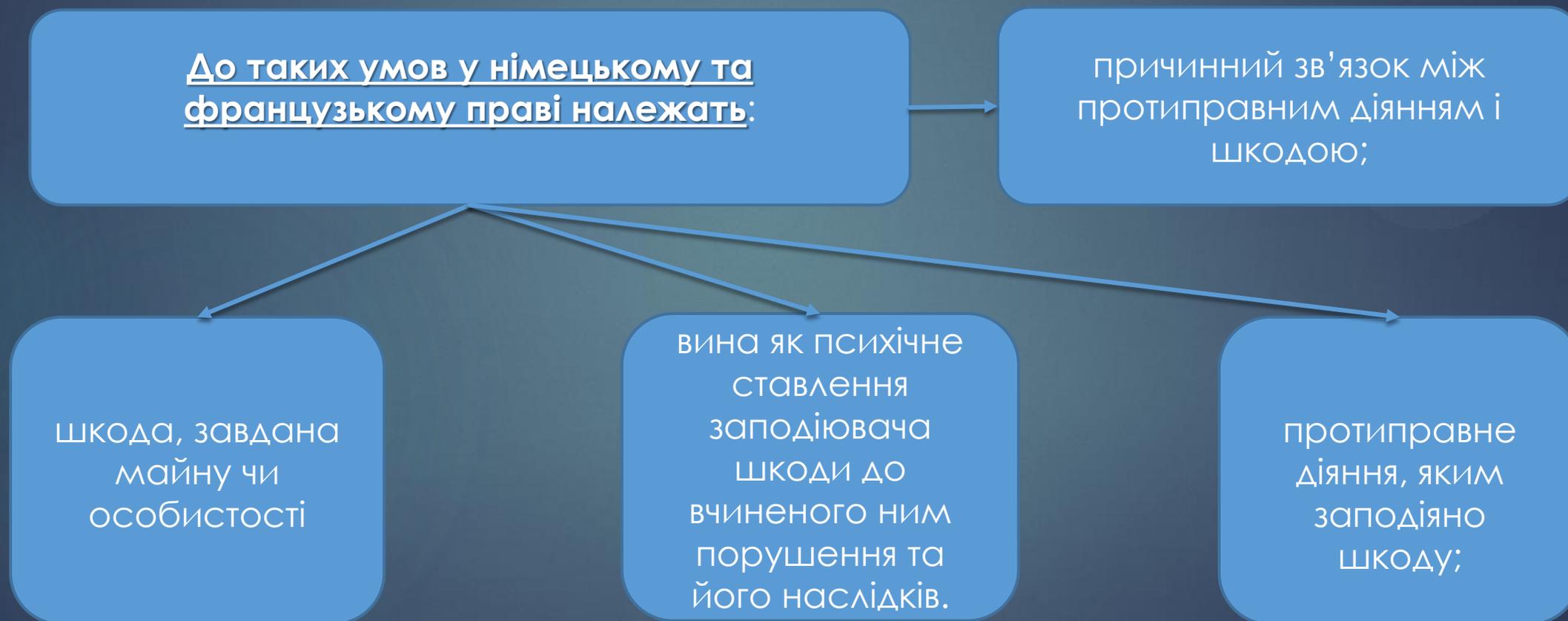
6. Зобов'язання із заподіяння шкоди в праві ФРН, Франції, Англії та США

Зобов'язання із заподіяння шкоди в усіх правових системах розглядаються як один з інститутів цивільного права і мають назву недоговірних зобов'язань або деліктних (unerlaubte Handlungen, delits, torts). Хоча поняття «недоговірні зобов'язання», зокрема в континентальному праві, має ширше значення, оскільки охоплює, поряд з деліктними, зобов'язання з безпідставного збагачення та деякі інші.

Джерелами регулювання деліктних зобов'язань є кодекси (окремі глави у ФЦК і НЦК) та спеціальні закони: про захист та інформування споживачів товарів і послуг, про морські пригоди й інші окремі види зобов'язань (Франція), про автомобільний транспорт, про повітряний транспорт, про відповідальність за шкоду, завдану використанням атомної енергії та радіоактивних речовин (ФРН) та інші. В англо-американському праві основним джерелом є судові прецеденти, а також діють норми спеціальних законів про відповідальність за шкоду, завдану повітряним судном та ін. (Англія), закони окремих штатів США.

Зобов'язання із заподіяння шкоди вважаються деліктними, оскільки підставою їх виникнення є цивільне правопорушення (делікт). Зміст цих зобов'язань полягає в покладанні на боржника (заподіювача шкоди) обов'язку відшкодувати шкоду, завдану кредиторю (потерпілому) неправомірними діями.

У континентальній цивільно-правовій системі деліктні зобов'язання засновані на нормах об'єктивного права, тому закон закріплює перелік умов, за яких вони виникають.

В англійському праві немає загального поняття делікту, але нормами загального права встановлено ряд самостійних фактичних складів цивільних правопорушень (torts), що спричиняють відшкодування шкоди, які умовно називають системою сингулярних деліктів.

За об'єктами посягання ці делікти об'єднуються в певні групи:

- **посягання на особу** — порушення володіння (фізичним тілом — trespass to person): насильство, погроза насильством, позбавлення свободи; недбалість (невиконання обов'язку, наприклад, не попередження про шкідливі якості речей, які передаються на зберігання); усний або письмовий наклеп;
- **посягання на власність** — порушення володіння майном (trespass); злодіяння (шкідливі діяння, створення перешкод у користуванні майном); позбавлення володіння, утримання (протиправне утримування речі особою, яка не має на це права); привласнення чужого майна; наклеп стосовно правового титулу (поширення неправдивих відомостей щодо права позивача на річ або її якості); порушення виключних прав;
- **посягання на стабільність побутових і договірних відносин** — позбавлення послуг (підмова працівника порушити договір про надання послуг); схиляння до порушення договірних обов'язків; уведення в оману (обман)

7. Компенсація моральної шкоди в праві зарубіжних країн

Право зарубіжних країн визнає такий вид шкоди як моральна шкода й можливість її компенсації, переважно, у деліктних зобов'язаннях. Досвідом країн, що розглядаються, накопичена багата практика застосування цього правового інституту. У Німеччині компенсація моральної шкоди регулюється нормами НЦК (пар. 847, 823), у яких ідеться про «немайнову» шкоду та виплату грошової компенсації за таку шкоду. У доктрині та судовій практиці застосовується термін «компенсація за страждання» (або «шкода, завдана почуттям»). Безпосередньо норми НЦК передбачають можливість такої компенсації у випадках тілесних ушкоджень, заподіяння іншої шкоди здоров'ю, неправомірного обмеження свободи потерпілого. Під стражданнями розуміють фізичні й душевні страждання (переживання), а під немайною шкодою — зменшення немайнових прав і благ, які належать особистості [4].

Судовою практикою, виходячи з конституційного закріплення прав особистості та їх недоторканності, визначено інші види порушень, які є підставою для виникнення зобов'язань з компенсації моральної шкоди:

- порушення таємниці листування та записів конфіденційного характеру,
- втручання в приватне життя особи внаслідок несанкціонованої фотозйомки,
- розголошення відомостей про приватне життя та ін.

Умовами виникнення зобов'язань з компенсації немайнової (моральної, психічної) шкоди в усіх країнах є умови, практично аналогічні до тих, що встановлені для відшкодування майнової шкоди.

Такі зобов'язання виникають у деліктних правовідносинах, та, як виняток, можуть виникати в договірних. Найчастіше вони застосовуються в разі навмисного заподіяння шкоди та в тих видах контрактних відносин, де порушення умов договору за своєю природою найбільш імовірно спричинятиме і психічні втрати, тобто коли такий наслідок порушення договору, як наявність моральної шкоди, є передбачуваним.

Складною є проблема розміру відповідальності за таку шкоду. У жодній з країн не існує єдиної законодавчо закріпленої або створеної судовою практикою методики визначення обсягу немайнової (психічної) шкоди та розміру адекватної компенсації.

Німеччина

За німецьким правом (пар. 847 НЦК) компенсація за перенесені страждання повинна бути справедливою: до уваги береться загальний принцип вирівнювання вигоди; потерпілий має бути поновлений у стані, який існував до порушення його прав чи інтересів, однак він не повинен одержати вигоду внаслідок компенсації йому такої шкоди.

У процесі встановлення розміру справедливої компенсації судова практика враховує такі показники: фізичні страждання потерпілого (особлива чутливість до болю, вид тілесного ушкодження, тривалість лікування та наслідків), психічні страждання (наслідки, спотворення зовнішності, вік, можливість продовження колишньої роботи, ступінь усвідомлення скрутності свого становища, хвилювання за долю сім'ї, можливість збереження індивідуальних якостей особистості (талентів, нахилів), особлива психічна вразливість, схильність до переживань), ступінь вини заподіювача шкоди, його майновий стан та ін.

Під час обчислення розміру компенсації за моральну шкоду також будуть братися до уваги суми компенсацій, які призначалися судами раніше в аналогічних справах.

Франція

У Франції, де законодавство й судова практика не обмежують особисті немайнові права й блага яким-небудь визначеним переліком і допускають компенсацію моральної шкоди в необмеженій кількості випадків, суд задовольняє позови про компенсацію моральної шкоди, керуючись вимогами справедливості. Це означає, що суддя не буде посилатися на арифметичні розрахунки, а враховуватиме усі відтінки стосунків, які дуже важко зважити, і тому будь-яке рішення неминуче буде довільним. Воно залежатиме також від зв'язку, що існує між окремими випадками моральної шкоди й тим відшкодуванням, яке опосередковано може полегшити стан потерпілого. Буде взято до уваги й оцінено всі конкретні обставини даного випадку, такі, зокрема, як справжні потреби потерпілого, зловмисність особи, яка заподіяла шкоду, причини, що спонукали потерпілого висунути вимоги про компенсацію.

В окремих випадках суддя може застосувати символічне засудження, таке, наприклад, як зобов'язання сплатити один франк [4].

Англія та США

Спільність правових систем Англії та США зумовлює подібність підходів до розв'язання проблеми розміру компенсації психічної шкоди. Судовою практикою випробувано різноманітні способи вирішення цього питання. У деяких судових рішеннях застосовувався часовий підхід, який припускає, що гострота сприйняття хвилювань, болю пом'якшується з плином часу. Суть іншого підходу полягає в тому, що «вартість» страждань має оцінюватися за допомогою «ринкових» критеріїв: наприклад, слід з'ясувати, за яку суму грошей людина погодиться добровільно пережити операційний біль, і призначити цю суму в якості компенсації.

В основу ще одного зі способів покладено оцінку втрати життєвих перспектив: вираховується приблизно, наскільки потенційно скорочується тривалість життя потерпілого у зв'язку із заподіяним йому ушкодженням здоров'я порівняно зі середньою тривалістю життя в країні. Цей спосіб не застосовується у випадках заподіяння каліцтва дітям через те, що їх життєвий статус ще не склався [4].

Список використаної літератури

1. Давид Р. Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. – М., 1999
2. Шимон С. І. Навч. посіб. (Курс лекцій). — К.: КНЕУ, 2004. — 220 с.
3. Канзафарова И.С. Гражданское и торговое право зарубежных стран. Учебное пособие. – Харьков: Одиссей, 2003.
4. Коммерческое право зарубежных стран. Учебник для вузов. / Бушев А.Ю., Макарова О.А., Попондопуло В.Ф. – СПб.: Питер, 2003